

молоді. «Обнова» ставила перед собою наступні завдання: 1)гуртувати українських студентів, що визнають християнський світогляд, 2)працювати над їхнім духовним оформленням на основах християнської релігії і моралі та в душі української національної традиції, 3)виробляти серед членів ясний погляд на цілі студента й обов'язки українця-громадянина, 4)репрезентувати українську студентську молодь на терені міжнародних католицьких студентських організацій²⁴.

Українська греко-католицька церква розгорнула чималу видавничу діяльність. Вона видавала найбільшу кількість періодичних видань порівняно з УАПЦ та Євангельською цервою – 8. Із них два – «Християнський шлях» (Міттенвальд) і «Християнський голос» (Мюнхен) – стали поширеними тижневиками. Друкованим органом Церкви став «Урядовий вісник».

Таким чином, у перші повоєнні роки життя української греко-католицької громади набуло організаційних форм. Серед функцій, які у розглядуваний період виконувала УГКЦ, варто назвати компенсаційну (компенсування на психологічному рівні безсилля і залежності переміщених осіб від реалій тогочасного життя), терапевтичну (збереження душевного спокою і соціального оптимізму української громади Німеччини), політичну та правову (УГКЦ тримала руку на пульсі релігійних подій в Україні, відстоювала інтереси як Церкви, так і українського народу загалом), комунікативну (було зведено й облаштовано церкви і каплиці, у яких віряни мали змогу спілкуватися з Богом і між собою), благодійницьку (матеріальна підтримка окремих вірян, українських освітніх, наукових і громадських організацій), культуроформуючу (Церква справила помітний вплив на розвиток різних сфер української культури повоєнної Німеччини).

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі можуть бути дослідження, присвячені аналізу діяльності УАПЦ у повоєнній Західній Німеччині.

¹ Marunyak V. Ukrayinska emigratsiya v Nimechchini i Avstriyi po druhiy svitoviy viyni : [u 2 t.]. – Myunkhen : Akademichne vydavnytstvo d-ra Petra Beleya, 1985. – T. 1 : Roky 1945-1951. – 1985. – 432 s. – S. 308.

² Tam samo. – S. 309.

³ Hurkina S. Ukrayinska hreko-katolytska tserkva i Vatykan: sprobu kontaktiv u 1944 – 1949 rr. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do statii: http://theology.in.ua/article_print.php?_lang=ua&id=39954&name=religious_digest.

⁴ Marunyak V. Tsyt. pratsya. – S. 310.

⁵ Khrystyianskyi shlyakh. – Mittenthald. – 1946. – Ch. 29. – 11 serpnia. – S. 14.

⁶ Doroha pravdy. – Kronberg. – 1949. – Ch. 4-5. – S. 36.

⁷ Mayorov M. G. Nekotorye osobennosti rassledovaniya gosudarstvennykh prestupleniy, sovershaemykh burzhuznyimi natsionalistami / M. G. Mayorov / Vysshaya shkola Komiteta gosudarstvennoy bezopasnosti pri Sovete Ministrov SSSR imeni V. E. Dzerzhinskogo / Sekretno. – M. : Redaktsionno-izdatelskiy otdel, 1964. – 44 s. – S. 13.

⁸ Hurkina S. Tsyt. pratsya.

⁹ Velykyi A. H. Z litopysu khrystyianskoyi Ukrayiny. Tserkovno-istorychni radiolektsiyi z Vatykanu / A. H. Velykyi : [u IX t.]. – Rym : Vydavnytstvo OO. Vasyliyan, 1977. – T. IX : XX st. – 1977. – 304 s. – S. 261 – 263.

¹⁰ Horodetskyi I. Ternystym shlyakhom... (Martyrolohiya Ukrayinskoj Katolytskoj Tserkvy v obrazkakh) / I. Horodetskyi. – Rehensburg; Myunkhen : Ukrayinske slovo, 1948. – 40 s. – S. 22.

¹¹ Luzhnytskyi H. Ukrayinska tserkva mizh Skhodom i Zakhodom. Narys istoriyi Ukrayinskoj Tserkvy / Hryhor Luzhnytskyi. – Philadelphia : Provydinna, 1954. – 724 s. – S. 596.

¹² Khrystyianskyi shlyakh. – 1946. – Mittenthald. – Ch. 29. – 11 serpnia. – S. 12.

¹³ Lentsyk V. Tserkovno-arkheohrafichna komisiya (Lviv – Munchen) / Vasyl Lentsyk // Ukrayinskyi istoryk. – 1997. – #1 – 4. – S. 121 – 136. – S. 126.

¹⁴ Murovych V. Hr.-Katolytska Tserkva v zhytti ukrayinsko ho narodu / Volodymyr Murovych. – Mariental: Rukh, 1946. – 36 s. – S. 35.

¹⁵ Tam samo. – S. 35.

¹⁶ Tam samo. – S. 35.

¹⁷ Marunyak V. Tsyt. pratsya. – S. 310.

¹⁸ Horodetskyi I. Tsyt. pratsya. – S. 14.

¹⁹ B. a. Arkhypastyr skytalnykiv. Preosvyashchennyi Kyryvan Buchko (1915 – 1929 – 1949 – 1950). – Rym ; Paryzh : B. v., b. r. – 62 s. – S. 44.

²⁰ Tam samo. – S. 49.

²¹ Horodetskyi I. Tsyt. pratsya. – S. 29.

²² Tam samo. – S. 35 – 36.

²³ Khrystyianskyi holos. – Munchen. – 1949. – Ch. 18. – 8 travnya. – S. 3.

²⁴ Khrystyianskyi shlyakh. – Mittenthald. – 1946. – Ch. 32. – 1 veresnya. – S. 7.

УДК 323:329.17(477)

© Соломія Шваб
(Київ)

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ УКРАЇНСЬКОГО ІНТЕГРАЛЬНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

У статті йдеться про ідейний арсенал східноєвропейського та українського інтегральних націоналізмів, сформованих у 1920 – 1930-х рр. Український інтегральний націоналізм в особі Дмитра Донцова, Організації українських націоналістів, Фронт національної єдності авторка відносить до типових для відсталих аграрних суспільств Східної Європи етнічних націоналізмів.

Ключові слова: інтегральний націоналізм, Корнеліу Кодряну, Роман Дмовський, Анте Павеліч, Дмитро Донцов, Національно-радикальний табір, «Легион Архангела Михаїла», «Залізна гвардія», «Усташи», Організація українських націоналістів, Фронт національної єдності.

С. Шваб
(Київ)

ВОСТОЧНОЕВРОПЕЙСКИЙ КОНТЕКСТ УКРАИНСКОГО ИНТЕГРАЛЬНОГО НАЦИОНАЛИЗМА

В статті вивчається ідейний арсенал східноєвропейського інтегрального та українського інтегрального націоналізмів, сформованих в 1920–1930-х рр. Український інтегральний націоналізм в лиці Дмитрія Донцова, Організації українських націоналістів, Фронта національного єдинення автор соотносить з типовими для аграрних обществ Східної Європи етнічними націоналізмами.

Ключевые слова: Інтегральний націоналізм, Корнеліу Кодряну, Роман Дмовський, Анте Павеліч, Дмитрій Донцов, Національно-радикальний табір, «Легион Архангела Михаїла», «Железна Гвардія», «Усташи», Організація українських націоналістів, Фронт національного єдинства.

S. Shvab
(Kyiv)

WESTERN EUROPEAN CONTEXT OF THE UKRAINIAN INTEGRAL NATIONALISM

Scientifically proved and historically obvious is the fact that integral nationalism was born in the Western Europe and soon was spread on its Eastern part. In the middle of the 19th century, «all hinges of future integral nationalism were circulating in political and philosophical thought in Western Europe», but in late 19th century it was finally developed. Yet, the roots of integral nationalism date back to the French Revolution in the 18th century. To be more precise, the metaphor about the unity of the dead, the alive and the unborn was claimed by Edmund Berg in the 18th century. Integral nationalism developed as a powerful ideological and political movement after social upheaval and spiritual crisis in Europe in late 19th century. It was the end of previous historical types of nationalism, origin of which were Jacobin and traditional nationalism of post-revolutionary era.

Integral nationalism in the Eastern Europe (as Carl Popper claimed in his book «Open society and its enemies») had been acquiring the cult of the state and race. This is its main difference from the eastern prototype. In the Eastern Europe, it was mostly ethnically-bound.

In Poland, nationalist, ideological and political current was called national democracy, which was formed in the late 19th and early 20th centuries in the environment of Polish League and National League. One of the founder and main ideologist of the Polish

nationalism was Roman Dmowski. Its main elements were: spiritual unity of Polish nation over other values; national solidarity; belief in the superiority of the nation above the state, which was expressed by such slogan «Poland is for the Polish people»; Poland identity with the Roman Catholic Church; hostility towards socialism and other universal doctrines; recognition of the main danger from Germany. Other special characteristics of this ideology were: Anti-Semitism (with elements of racism) and social Darwinism; church recognition of the right to «own souls» and the necessity to unite the nation and church etc.

The Romanian integral nationalism appeared in the backward region, which failed to create independent, self-sufficient and long-lasting regime. It means that Romanian legionnaires like Italian fascists and Nazis controlled their own religion using their own Christian symbols and discourse of palingenesis, inherited from the Romantic nationalism. Its ideologist was Corneliu Zelea Codreanu who was the head of the Legion of the Archangel Michael. «Romanian Nation» was understood by him as not only all the Romanians, sharing the common territory, common past and future, common behaviour, common language, and common daily interests etc.

In the late 1920's and early 1930's, ultra-national movement of ustashe (The Ustaše – rebel) was founded by Ante Pavelic. The main characteristics of the Ustaša were: anti-Serbism, anti-communism and the cult of the Croatian state. During two decades of inter-war period, the main ethnic conflict in Yugoslavia was between the Serbs and Croats. The Croats considered the Serbs to be strangers who are amenable to assimilation; that is why; the tendency of assimilation was much stronger than other ones. The members of the Ustaše made it the slogan of anti-Serbian struggle.

Ukrainian integral nationalism was ideologically close to the Polish, Romanian, Croatian ones. The closest relatives of the Ukrainian nationalism (authoritative statement was claimed by I. Lysiaka-Rudycki) should be found in agrarian, economically backward nations of Eastern Europe: Croatian ustashe, Romanian «The Iron Guard», Slovakian glinkivci, Polish ONR etc. Ukrainian nationalism was a genetically independent phenomenon, but a lot of impacts of relevant foreign samples were made on it during its development.

The role of integral nationalism in western Ukraine increased only in 1939, as Soviet, Nazi and Romanian regimes were destroyed by the then Ukrainian parties. Ukrainian integral nationalists developed the concept of a special national pathway, so called global «third way» or special Ukrainian «third way» that pushes them from the liberal capitalism and Marxist socialism. The main actors of this Ukrainian drama were Dmytro Dontsov, the Organization of Ukrainian Nationalists and the Front of National Unity.

Key words: integral nationalism, national democracy, identity, Ukrainian nationalism.

Для загального ознайомлення з темою використані джерела й дослідження національних дослідників інтегрального націоналізму. Праці ідеологів і вождів національних варіацій інтегрального націоналізму – Романа Дмовського¹, Корнеліу Зеля Кодряну², Мірча Еліаде³, Дмитра Донцова⁴ та ін. Дослідження: Івана Лисяка-Рудницького⁵, Ярослава Грицака⁶, Леоніда Зашкільняка й Миколи Крикуна⁷, Олександра Зайцева⁸, Константина Йордакі⁹, Джозефа Ротшильда¹⁰, Карла Поппера¹¹ та ін.

Науково доведеним та історично очевидним є той факт, що інтегральний націоналізм народився в Західній Європі, а згодом поширився на Східну. В середині XIX ст. «всі стержні майбутнього інтегрального націоналізму вже циркулювали в політичній і філософській думці Західної Європи»¹², остаточно ж він оформився наприкінці XIX ст., хоча корені інтегрального націоналізму сягають Французької революції й наступного XVIII ст. Наприклад, метафора про єдність мертвих, живих і ненароджених була висловлена англійцем Едмундом Берком¹³ у XVIII ст. (в українському контексті цей вираз асоціюється з Тарасом Шевченком¹⁴, у румунському – з Корнеліу Зеля Кодряну¹⁵). Після соціальних потрясінь й духовної кризи в Європі наприкінці XIX ст. інтегральний націоналізм оформився в потужний ідейно-політичний рух. Він порвав з попередніми історичними типами націоналізму, надто націоналізмом Рисорджимента, але водночас використав і радикалізував деякі ідеї, які зародилися в якобінському націоналізмі й традиціоналістському націоналізмі післяреволюційної доби¹⁶.

Ідейний арсенал інтегрального націоналізму Західної Європи добре вкладається у схему німецьких мислителів XIX ст. Карл Поппер¹⁷ у книзі «Відкрите суспільство та його вороги» подає стислий перелік ідей тоталітаризму XX ст., почерпнутий у Георга Фрідріха Гегеля¹⁸. Це – а) націоналізм у формі ідеї держави як інкарнації Духу Нації; б) Держава як природний ворог усіх інших держав мусить утвердити своє існування через війну; в) Держава вільна від будь-якого морального зобов'язання; історичний успіх є єдиним суддею, колективна користь – єдиний принцип особистої поведінки; пропагандистська брехня і перекручення істини припустимі; г) «етична» ідея війни, зокрема нових націй проти старих; д) творча роль великої людини, всесвітньо-

історичної особистості, людини глибоких знань і великої пристрасі; ж) ідеал героїчного життя і «героїчної людини» всупереч дрібному буржуа і його життю пересічної посередності¹⁹.

Як розуміємо з опису, інтегральний націоналізм у Західній Європі набував культу держави та раси й у цьому його особлива відмінність від східного аналога. У Східній Європі він був здебільшого етнічним.

Український інтегральний націоналізм ідеологічно був близьким до польського, румунського, хорватського націоналізмів. Цю думку авторитетно висловив Іван Лисяк-Рудницький²⁰ у статті «Націоналізм», згідно з якою, «[...] найближчих родичів українського націоналізму слід шукати не так у німецькому нацизмі чи італійському фашизмі – продуктах індустріальних і урбанізованих громадянств, як скорше серед партій цього типу в аграрних економічно відсталих народів Східної Європи: хорватські усташі, румунська «Залізна Гвардія», словацькі глінківці, польський ОНР тощо. Український націоналізм був явищем генетично самостійним, хоч у своєму розвитку він зазнавав безпосередніх впливів з боку відповідних чужоземних зразків»²¹.

У Польщі націоналістичну ідейно-політичну течію прийнято було називати національною демократією (ендеки, ендеція), яка сформувалася на межі XIX і XX ст. у середовищі Польської ліги²² та Національної ліги²³ і охоплювала численні партії та угруповання, що належали до так званого національного табору²⁴. Одним із фундаторів та головним ідеологом ендеції був Роман Дмовський²⁵, котрий сформулював засади націонал-демократичної ідеології²⁶.

Упродовж тривалого й складного шляху еволюції між 1883 – 1908 рр. ендеція сформувувала засади своєї ідеології, незмінної до 1939 р.²⁷ Її основні елементи: духовна єдність польської нації понад іншими вартостями; національний солідаризм; сповідання вищості нації над державою, що виражалось гаслом «Польща для Поляків»; ототожнення Польщі з римо-католицькою церквою; ворожість стосовно соціалізму й інших універсальних доктрин; визнання основної небезпеки з боку Німеччини (а отже, основні інтереси Польщі звернені на Захід)²⁸.

Іншими характерними рисами поглядів Дмовського й ендеків були: антисемітизм (з елементами расизму) й соціальний дарвінізм; визнання за церквою права «владарювання

душами» й необхідність єднання нації й церкви тощо.

На практиці ендецька пропаганда робила з євреїв і українців ворогів. Уже в 1918 – 1919 рр. вона експлуатувала образ зловорожого українця, який переслідує антипольську мету, діючи більшовицькими засобами. В ендецькій інтерпретації такий українець-полонофоб був породженням політики Австро-Угорщини й Німеччини. Навіть назву «українець» ендеки вживали як пейоративну²⁹, а образ українця карбувався у пам'яті поляків як націоналіста-сепаратиста або терориста.

Когорта людей, що сповідували націонал-демократичну ідеологію, 1926 р. утворила Табір Великої Польщі, котрий був заборонений 1933 р., після чого виникли нові радикальні організації інтегрально-націоналістичного спрямування – Національно-радикальний табір (ОНР), внутрішня структура ОНР Польська організація (1934), Національно-радикальний рух (1935), відомий як «Фаланга» тощо.

ОНР стверджував, що в Польській державі господарями можуть бути тільки етнічні поляки. Білоруси й русини (українці), якщо вони здатні влитися в Польську державу, повинні мати всі громадянські права. Євреї, як такі, котрі не здатні до асиміляції, повинні трактуватися як піддані держави, що підлягають виселенню. Велика економічна криза (1929 – 1935) ще дужче посилила польський антисемітизм, що тепер ще й мав економічний ґрунт. Отже, євреї підлягали обов'язковому виселенню задля звільнення робочих місць у містах, аби їх могли зайняти поляки із сіл. Поляків планувалося залучити в торгівлю, промисловість і сферу послуг – традиційні сфери економічного домінування євреїв. Найправдоподібнішою версією антиєврейського упередження в Польщі варто вважати переконаність у тісному зв'язку єврейства з комуністичним рухом і агентурою СРСР³⁰.

Якщо політику Польщі після Великої війни Джозеф Ротшильд описує як «сидіння на двох стільцях»³¹, маючи на увазі протилежні погляди Романа Дмовського й Юзефа Пілсудського, то поступово пілсудчики еволюціонували в бік інтегрального націоналізму. У 1937 р. вони створили профашистську (проурядову) партію Табір національного єднання³² (ОЗН), котрий перейняв ендецьку програму в національному питанні. Спільно з ендеками ОЗН влаштував мітинги, де за-

кликали до створення спільного антиукраїнського фронту польських національних сил³³.

Отже, під кінець 1930-х рр. польський націоналізм «увібрався» в елементи фашизму й став панівною ідеологією в Польщі.

Сприятливий ґрунт для румунського етнічного націоналізму створили соціальний і етнічний конфлікти, що панували в Румунії в 1920-х рр. Більшість румунів мешкали на селі, натомість більшість заможного населення в містах становили етнічні німці, угорці та євреї. Першим «румунським десантом»³⁴ у місті була молодь зі студентського середовища. Після закінчення вузів вони оселялися в містах, сподіваючись на суттєве покращення свого матеріального існування, а також підвищення соціального статусу. Але високі сподівання молодих людей, в умовах повоєнної розрухи, виявилися марними. «Злидні і безробіття викликали розчарування і відчуження, які, у свою чергу, сприяли наростанню протестних рухів»³⁵. Саме тому з-посеред інших ідеологій інтегральний націоналізм опанував студентське середовище.

Ідеологом румунського фашизму був Корнеліу Зея Кодряну, котрий очолював Легіон Архангела Михаїла (ЛАМ)³⁶. Головним ідеологічним документом ЛАМ була праця Кодряну «Моїм легіонерам»³⁷ (1936 – 1937). Кодряну націю бачив у спільності крові «і мертвих, і живих, і ненароджених». «Коли ми кажемо «Румунська Нація», то розуміємо не лише всіх румунів, які мешкають на спільній території, мають спільне минуле та спільне майбутнє, спільну поведінку, спільну мову, спільні щоденні інтереси.

Коли ми кажемо «Румунська Нація», то розуміємо: це всі румуни, живі й мертві, які жили на цій землі від початку її історії, й ті, що житимуть в майбутньому.

Нація охоплює:

1. Усіх румунів, що живуть тепер;
2. Усі душі померлих і могили предків;
3. Усіх тих, що народяться румунами в майбутньому»³⁸, – писав Кодряну.

Ідеї Кодряну, наприклад, щодо шкідливості демократії, котра витісняє еліту найгіршими представниками нації, добре вписуються в поширені й у ХІХ ст. європейській романтичній концепції палінгенези. Про це пише дослідник інтегрального націоналізму в Центрально-Східній Європі Константин Йордакі: «Я стверджую, що Легіон був тоталітарною політичною організацією; його ідеологія,

успадкувавши головні теми романтичного палінгенетичного націоналізму, перетлумачила їх у новій формі, пристосувавши до нового соціально-політичного контексту міжвоєнної Румунії. Легіон надав войовничому духові інтегрального націоналізму, що виник на зламі століть, революційного й антисемітського спрямування, якого бракувало його консервативно-елітаристському варіантові. Він єднав довоєнний антисемітизм із пожевтневим антикомунізмом у нову ідеологічну формулу «юдео-більшовицької» світової змови. Він також додав нові складники до консервативно-елітаристської відданості мілітаризму та релігійних цінностей, глибоко вкорінених у романтичному палінгенетичному дискурсі, – потребу апокаліптично мислити; наголос на вибавленні від гріхів через страждання і самопосвяту в насильстві, а також ідеї метемпсихозу, злучені з культом предків, мертвих та мучеників. Штучно відокремивши ці ідеї від загальноєвропейського контексту, дослідники фашизму часто «орієнталізували» їх і витлумачували як «православні дивацтва»³⁹.

Отже, Йордакі стверджує, що попри очевидну «фашистськість» цих рухів (у Центрально-Східній Європі), західні дослідники не надають їм належної уваги або зводять їх на периферію фашизму – називаючи «дрібними», «девіантними» та «фальшивими» – адже вони виникли у відсталих регіонах або їм не вдалося створити незалежні, самодостатні та тривалі режими⁴⁰, тож йдеться про те, що румунські легіонери подібно до італійських фашистів і нацистів, конструювали власну політичну релігію, використовуючи власну християнську символіку й дискурс палінгенези, успадкований від романтичного націоналізму.

На межі 1920-х – 1930-х рр. у Югославії сформувався ультранационалістичний рух усташів, організований у воєнізовану організацію «Усташа» («Повстанець»)⁴¹, створену 1929 р.⁴², котру очолював Анте Павеліч.

Визначальними характеристиками «Усташа» були: антисербізм, антикомунізм і культ хорватської державності⁴³. Упродовж усього міжвоєнного двадцятиліття основний етнічний конфлікт у Югославії відбувався між сербами й хорватами. Оскільки хорвати вважали сербів чужинцями, котрі не піддаються асиміляції (або ж оправавлені під тиском османської влади хорватами), то тенденція «вилучення сербів виявилася сильніша, ніж

асиміляторська»⁴⁴. Усташі взяли її за гасло антисербської боротьби.

Поза різними версіями історіографії щодо сутності ідеології усташів, а отже віднесення її до якогось з напрямків націоналістичних ідеологій, усташський рух все ж зараховують до фашистського, із заувагою про недержавний статус нації, котра його породжувала. До 1941 р. усташський рух характеризують як профашистський, після проголошення «Незалежної Держави Хорватії» (НДХ) 10 квітня 1941 р. в Загребі⁴⁵, коли постало питання про спосіб будівництва держави, рух перевтілювався у фашистський.

15 квітня 1941р. уряд НДХ очолив Анте Павеліч⁴⁶ – вождь усташів. Система примусу, запроваджена урядом, повністю копіювала нацистську машину терору. Першим законодавчим актом, схваленим НДХ, став «Закон про захист народу» (17 квітня), за яким смертна кара застосовувалася навіть за підозру в підриві «честі й життєвих інтересів хорватського народу». Наступний – «Закон про захист арійської крові та честі хорватського народу». Ці та інші законодавчі акти мали шовіністичний, антисемітський, антисербський характер. За короткий час збройні сили НДХ збудували 27 концентраційних таборів. З ініціативи місцевих усташських організацій для підтримання громадського порядку створювали озброєні загони «диких усташів»⁴⁷. Акції «диких усташів» убили (чи змусили покинути помешкання) десятки тисяч сербів. Сербів також змушували перейти з православної в католицьку віру. В 1941 р. 100 тис. сербів «прийняли» католицизм⁴⁸.

Учасниками усташського руху було багато католицьких священиків, саме вони здійснювали навернення сербів до католицизму, проте серед них були й такі, котрі відсторонювалися від жорстокостей усташів, зокрема Алоїзій Степінац.

Тож рух усташів до 1941 р. був зразком революційного інтегрального націоналізму недержавної нації, який багатьма рисами нагадував ОУН того ж періоду.

Причиною постання націоналістичних рухів у Центрально-Східній Європі був занепад ліберально-демократичної моделі політичного та суспільного розвитку, яка поширилася в Європі перед Великою війною. Інтегральні націоналістичні рухи у Східній Європі в міжвоєнний період зазнавали впливу фашизму. На Заході й на Сході Європи інтегральний

націоналізм виявив тенденцію до перетворення на політичну релігію, особливо в тих руках, котрі набували тоталітарного й фашистського контексту. Європейський інтегральний націоналізм впливав на розвитку українського націоналізму між двома світовими війнами.

Умови, за яких міг розвинутися інтегральний націоналізм, розглядає О. Зайцев, це: 1) військова поразка, що завдає удару національній гідності; 2) криза національної самосвідомості; 3) справжня чи уявна небезпека існуванню нації тощо. Всі ці передумови існували в Україні. Проте розвинувся інтегральний націоналізм міг лише в Західній Україні й у колах еміграції⁴⁹.

Український травматичний досвід мав кілька джерел: 1) поразка національно-визвольних змагань 1914 – 1921 рр.; 2) терор і нищення національної культури в СРСР, про котру було відомо українцям за кордоном (в СРСР націоналізм придушувався в зародку); 3) польські та румунські еліти примушували українців до асиміляції.

У міжвоєнній Польщі, як і в інших державах, українці опинилися перед дилемою, яку в 1923 р. сформулював колишній сотник Українських січових стрільців Іван Коссак, виступаючи перед групою діячів колишньої ЗУНР: «Є два шляхи 1) реальної політики, т. є. автономії і галицько-волинської держави; 2) революційної боротьби. Перший шлях має певні плюси, він може дати змогу закріпитися на західних землях, але він позбавить нас революційного духа і віддалить нас від ідеї соборності. Супроти того, що в Польщі не може бути правдивого парламентаризму, але панування солдатески або скрайніх шовіністичних елементів, так звана легальна боротьба не має ніяких виглядів на успіх. При своїй агресивності Поляки в короткім часі зроблять нас меншістю на власній землі. А нашим кличем було все: «Суверенність і соборність». Шлях до сього – безупинна боротьба против Польщі і проти всякої реальної політики»⁵⁰.

Українські політичні сили, котрі діяли в Західній Україні, в дійсності не впоралися з реальною політикою, не виробивши консолідованої стратегії національного визволення. Молоде покоління українців таким чином сформулоало зверхне ставлення до демократичної політики загалом і рухалося в бік сприйняття авторитаризму, а моделі інтегрально-націоналістичних і фашистських рухів уже існували в Європі⁵¹.

Роль інтегрального націоналізму в Західній Україні різко зросла лише в 1939 р., оскільки всі легальні українські партії знищили радянський, нацистський і румунський режими. Українські інтегральні націоналісти розробляли концепцію особливого національного шляху, бачачи його або як глобальний «третій шлях», що відштовхує їх від ліберального капіталізму й марксистського соціалізму, або особливий український «третій шлях». Головні ролі в цій українській драмі випали Дмитрові Донцову⁵², організації українських націоналістів⁵³ і Фронту національної єдності⁵⁴.

¹ Dmowski R. Myśli nowoczesnego Polaka [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://wsercupolska.org/przeczytaj/R._Dmowski_Mysli_nowoczesnego_Polaka.pdf

² Kodryanu K.Z. Moym lehyoneram [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: http://vk.com/doc-9827314_150286396?dl=c610292c8606f9a8da

³ Eliade M. Pochemu ya veruyu v pobedu legionerskogo dvizheniya [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: http://traditio.wiki/Мирча_Элиаде:Почему_я_верю_в_победу_легионерского_движения

⁴ Dontsov D. Ahoniya odnoyi doktryny : Vybrani tvory v 10 tomakh. – K., T. 3 : Ideolohichna eseyistka (1922–1932). – S. 101–121 ta in.

⁵ Lysyak-Rudnytsky I. Istorychni ese : V 2-kh tomakh. – K., 1994. – T.2.

⁶ Hrytsak Ya. Narys istoriyi krayiny : Formuvannya modernoyi ukrayinskoyi natsiyi XIX – XX st. – K.: Geneza, 1996.

⁷ Zashkilnyak L., Krykun M. Istoriya Polshchi: Vid naydavnishykh chasiv do nashykh dnev. – Lviv: Lvivskyy natsionalnyy universytet imeni Ivana Franka, 2002; Istoriya Tsentralno-Skhidnoyi Yevropy / Za redaktsiyeyu Zashkilnyaka L. – Lviv: Lvivskyy natsionalnyy universytet imeni Ivana Franka, 2000.

⁸ Zaytsev O. Ukrayinskyy integralnyy natsionalizm (1920–1930-ti roky). – Kyiv : Krytyka, 2013; Zaytsev O. Pohlyad polskykh intelektualiv na ukrayinskyy natsionalizm [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://blog.i.ua/user/1596777/1019862/> ta in.

⁹ Yordaki K. Fashyzm u Tsentralno-Skhidniy Yevropi: romantychna palingeneza ta politychna relihiya Legionu arkanhela Mykhayila u mizhvoyennyi Rumuniyi [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://uamoderna.com/images/archiv/2013-20/Yordaki.pdf>

¹⁰ Rotshyld Dzh. Tsentralno-Skhidna Yevropa mizh dvoma svitovymy viynamy. – K.: Osnovy, 2001.

¹¹ Popper K. Vidkryte suspil'stvo ta yoho vorohy. V 2-kh tomakh. – K.: Osnovy, 1994. – T.2.

¹² Zaytsev O. Ukrayinskyy integralnyy natsionalizm (1920–1930-ti roky). – S.113.

¹³ Edmund Berk (1729–1797) – irlandskyy derzhavnyy diyach. Osnovopolozhnyk teoriyi brytans'koho konservatyzmu.

¹⁴ Shevchenko T. I mertvym, i zhyvym, i nenarodzenym zemlyakam moyim v Ukraini i ne v Ukraini moye druzhnyeye poslaniye // Zibrannya tvoriv: U 6 t. – K., 2003. – T. 1: Poeziya 1837–1847. – S. 348–354; S. 737–740.

¹⁵ Kornelia Zelya Kodryanu (1899–1938) – ultrapravyi rumunskyy politychnyy diyach polsko-nimetskoho pokhodzhennya, tvorets ta ochilnyk natsionalistychnoyi orha-

nizatsiyi «Legion Arkhanhela Mykhayila». Poslidovnyky imenuvaly yoho «Kapitan».

¹⁶ Zaytsev O. Ukrayins'kyi integral'nyy natsionalizm (1920–1930-ti roky). – S.113.

¹⁷ Yordaki K. Fashyzm u Tsentral'no-Skhidniy Yevropi: romantychna palingeneza ta politychna relihiya Legionu arkhanhela Mykhayila u mizhvoyenni Rumuniyi [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://uamoderna.com/images/archiv/2013-20/Yordaki.pdf>

¹⁸ Georg Vilgelm Fridrikh Gegel (1770–1831) – nimetsky filosof, kotryy stvoriv systematychnu teoriyu dialektiky. Yiyi tsentralne ponyattya – rozvytok – kharakterystyka diyalnosti Svitovoho Dukhu, yoho nadrukhy v tsaryni chystoyi dumky u vyskhidnomu ryadu chymraz konkretnishykh katehoriy toshcho.

¹⁹ Popper K. Vidkryte suspilstvo ta yoho vorohy. V 2-kh tomakh. – K. : Osnovy, 1994. – T.2. – S. 72

²⁰ Ivan Lysyak-Rudnytskyi (1919–1984) – istoryk ukrajinskoyi suspilno-politychnoyi dumky, politoloh, publitsyst, avtor prats z istoriyi, shcho vidkryvaly Yevropi ta svitu Ukrayinu. Narodyvsa u Vidni v rodyni Mileny Runytskoyi ta Pavla Lysyaka. U 1937 zakinchyv Akademichnu himnaziyu u Lvovi, potim navchavsya na yurydychnomu fakulteti Lvivskoho universytetu. U 1939 vyyikhav na navchannya do Berlinskoho universytetu, zhodom zakhystryv doktorsku dysertatsiyu v Karlovomu universyteti u Prazi. Buv chlenom ukrajinskoho studentskoho tovarystva «Mazepynets», Ukrajinskoyi Studentskoyi Hromady u Prazi, razom z A. Bilynskym, V. Rudkom, O. Pritsakom був членом Націоналістичної Орханізатиї Українських Студентів Великого-німецької (NOUS), а також NTSh та UVAN. naukova diyalnist I. Lysyaka-Rudnytskoho prokhodyla u Avstriyi, Zhenevi (Shveysariya), SShA (Kolumbya, Vashynhton, Filadelfiya ta inshi). Buv odnym iz zasnovnykiv Kanadskoho Instytutu Ukrayinskykh Studiy pry Alberta komu universyteti. Yomu nalezhat pratsi z istoriyi Ukrayiny, ukrajinskoyi politychnoyi dumky XIX–XX st. ta teoriyi natsiyi. Mav velykyi vplyv na suchasnu svitovu istoriohrafiyu.

²¹ Lysyak-Rudnytskyi I. Istorychni ese. – S. 251–252.

²² Polska liga (1887–1894) – ideyna polska endetska natsionalistychna orhanizatsiya.

²³ Natsionalna liga (1893–1928) – ideyna polska endetska natsionalistychna orhanizatsiya.

²⁴ Zaytsev O. Zaytsev O. Ukrayinskyi intehralnyy natsionalizm (1920–1930-ti roky). – S.131.

²⁵ Roman Dmovskyy (1864–1939) – polskyy politychnyy diyach i publitsyst, zasnovnyk natsionalistichnoho politychnoho uhrupuvannya «Tabir Velykoyi Polishchi».

²⁶ Broshury R.Dmovskoho: «Nash patriotyzm» (1893), «Dumky novochasnoho polyaka» (1903), «Natsionalnyy egoyizm suproti etyky» (1902).

²⁷ Wapiński R. Narododwa Demokracja 1893 – 1939 : Ze studiów nad dziejami myśli nacjonalistycznej. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980.

²⁸ Wapiński R. Narododwa Demokracja 1893 – 1939. – C. 326–327.

²⁹ Zaytsev O. Ukrayinskyi integralnyy natsionalizm (1920–1930-ti roky). – S.135.

³⁰ Zaytsev O. Zaytsev O. Ukrayinskyi intehralnyy natsionalizm (1920–1930-ti roky). – S.139.

³¹ Rotshyld Dzh. Tsentralno-Skhidna Yevropa mizh dvoma svitovymi viynamy. – S. 40–95.

³² Zaytsev O. Fashyzm i ukrajinskyi natsionalizm (1920 – 1930-ti roky) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.ji.lviv.ua/n16texts/zajtsev.htm>

³³ Demchyshak R. Mizhpartiyne porozuminnya v prohramakh ta diyalnosti legalnykh ukrajinskykh politychnykh

partiy Zakhidnoyi Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: http://vlp.com.ua/files/14_69.pdf

³⁴ Zaytsev O. Ukrayinskyi integralnyy natsionalizm (1920–1930-ti roky). – S.141.

³⁵ Tam samo. – S. 142.

³⁶ Zasnovana 1927 r. «vakareshhtsyamy» (vyaznyamy monastyrya Vakareshti (1923 r.), kotri pislya netryvaloho перебування в антисемітській Лізі національно-християнської оборони, створили власну орханізатию LAM.

³⁷ Pratsya rozmishchena na chyslennykh rosiyskykh saytakh, shcho mozhe svidchyty pro osoblyvu populyarnist yiyi v teperishniy Rosiyi. Otzhe, my ye svidkamy narodzhennya rosiyskoho fashyzmu v XXI st. (Dyv.: Grigoriy Vaynshteyn «Zrostannya avtorytarnykh nastroyiv ta fashystska nebezpeka v suchasniy Rosiyi» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.ji.lviv.ua/n16texts/wainsht.htm>. Intervyu z A. Duginym «Chekayu na Ivana Lyutoho» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu : <http://www.ji.lviv.ua/n16texts/dugin-int.htm> ta in., vmishcheni v 16 chysli 2000 roku v zhurnali «Yi».

³⁸ Kodryanu K.Z. Moym lehyoneram [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: http://vk.com/doc-9827314_150286396?dl=c610292c8606f9a8da

³⁹ Yordaki K. Fashyzm u Tsentralno-Skhidniy Yevropi: romantychna palingeneza ta politychna relihiya Lehionu Arkhanhela Mykhayila u mizhvoyenni Rumuniyi [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu:

⁴⁰ Tam samo.

⁴¹ Za inshoyu versiyeyu, prybichnyky Pavelicha v 1931 r. oformlyly orhanizatsiyu «Ustasha – Khorvatska revolyutsiyana orhanizatsiya».

⁴² Istoriya Tsentralno-Skhidnoyi Yevropy. – S. 481.

⁴³ Rotshyld Dzh. Skhidno-Tsentrana Yevropa mizh dvoma svitovymi viynamy. – S. 248–344.

⁴⁴ Zaytsev O. Ukrayinskyi intehralnyy natsionalizm. – S. 147.

⁴⁵ Istoriya Tsentralno-Skhidnoyi Yevropy. – S. 481.

⁴⁶ Ante Pavelich (1869–1959) – khorvatskyi polityk, providnyk ustashskoho rukhu, ochilnyk pronatsyystskoyi «Nezalezhnoyi Derzhavy Khorvatiyi» (1941– 1945).

⁴⁷ Tam samo.

⁴⁸ Tam samo. – S.482.

⁴⁹ Zaytsev O. Ukrayinskyi integralnyy natsionalizm (1920–1930-ti roky). – S. 150.

⁵⁰ Zaytsev O. Stavlennya OUN do sprob ukrajinsko-polskoho porozuminnya (1929–1934) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/ukr-pol_5/007-zajcev.pdf

⁵¹ Zaytsev O. Pohlyad polskykh intelektualiv na ukrajinskyi natsionalizm [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://blog.i.ua/user/1596777/1019862/>

⁵² Dmytro Dontsov (1883–1973) – ukrajins'kyi literaturnyy krytyk, publitsyst, filosof, politychnyy diyach, ideoloh ukrajinskoho integralnoho natsionalizmu.

⁵³ Orhanizatsiya ukrajinskykh natsionalistiv (OUN), (1929, Viden) – ukrajinskyi hromadsko-politychnyy rukh, shcho stavyt sobi za metu Ukrayinskoyi sobornoyi samostiynoyi derzhavy. Vyznavshy sebe yak rukh, a ne partiya, OUN zasudzhuvala vsi lehalni politychni partiyyi, shcho diyaly v Halychyni yak kolaboratsionistski. Lehalizovana 1993 r.

⁵⁴ Front natsionalnoyi yednosti (FNYe) – lehalna natsionalistychna orhanizatsiya, kotra postala v 1933 r. Borolasya proty polityky «normalizatsiyi», shcho provodyla UNDO, i proty taktiky teroru OUN. Zarodkom FNYe bula ideolohichna hrupa «Novoho Chasu», shcho postala 1933 r. z initsiatyvy Dmytra Paliyeva. FNYe prypynyv isnuvannya 1941 r.